

Statystycznego, 1924. – R. 2. – Cz. 3. – 224 s. 15. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa // Dz.U. – 1924. – Nr 79. – Poz. 766. – S. 1212–1214. 16. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу / М. Семчишин. – К.: Фенікс, 1993. – 550 с. 17. Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa // Dz.U. – 1932. – Nr 38. – Poz. 389. – S. 639–645. 18. Ustawa z dnia 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego // Dz.U. – 1922. – Nr 90. – Poz. 829. – S. 1553–1555.

Оксана Руда

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЕ (НА ПРИМЕРЕ ГАЛИЧИНЫ)

Освещены основные аспекты государственной образовательной политики Второй Речи Посполитой по отношению к непольскому населению Галичины. Исследована международная и польская нормативно-правовая база развития культурно-образовательной сферы национальных меньшинств, выяснено место народных и средних школ этнических групп в образовательной системе Польского государства. Показано, что политика колонизации обусловила развитие сети польских школ, призванных прививать ученикам польский национальный дух.

Ключевые слова: национальная политика, образовательная сфера, национальные меньшинства, Вторая Речь Посполитая, Галичина.

Oksana Ruda

NATIONAL POLICY OF SECOND POLISH REPUBLIC IN EDUCATIONAL SPHERE (CASE OF GALICIA)

The article highlights some key aspects of the state educational policy of the Second Polish Republic in relation to the non-Polish population of Galicia. International and Polish legal frameworks of cultural and educational spheres of national minorities are studied to determine the ethnic groups' public and secondary schools niche in the educational system of the Polish state. It is shown that policy of polonization has led to development of the Polish schools network designed to instill the Polish national spirit into students.

Key words: national policies, educational sphere, national minorities, the Second Polish Republic, Galicia.

УДК 94(470+571+477) "192/199"

Влада Сокирська

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 20-Х РР. ХХ СТ.: ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Досліджується інституційна складова російсько-українських відносин у 20-х рр. минулого століття. Відносини між РСФРР і УСРР пройшли у своєму розвитку від незалежних республік – до формально незалежних і утворення унітарної держави – СРСР, з політичним і економічним домінуванням РСФРР. Алгоритм відносин, нав'язаний більшовицькою Росією Україні силою військової інтервенції та оманливими союзами, призвів останню до втрати незалежності, набутої у ході українських національно-визвольних змагань. Прагнення Росії до об'єднання усіх незалежних республік під своєю зверхністю здійснювалося активною об'єднавчою політикою безмежно зацентралізованої правлячої більшовицької партії, пояснювалося однаковою політичною структурою та економічними зв'язками між республіками, що склалися упродовж тривалого часу.

Ключові слова: російсько-українські відносини, РКП(б), КП(б)У, народний комісаріат, повноважне представництво.

Інституційні аспекти у дослідженні міждержавних відносин повинні стати пріоритетними серед учених, оскільки трансформація інститутів відіграє одну із найбільш значних ролей у політичному процесі, а своєчасне концептуальне осмислення актуальних емпіричних фактів робить можливим адекватний аналіз та сприйняття політичної ситуації, тим самим збагачуючи історичну науку новою концептуальною та методологічною складовою.

Відродження державної незалежності України та обрання нею демократичного шляху розвитку створило якісно нові умови та можливості для ґрунтовного наукового осмислення минувшини

російсько-українських відносин. Недостатнє вивчення теми в сучасній історіографії й зумовило її вибір, як об'єкта наукового аналізу.

Тема російсько-українських відносин 1920-х рр. загалом та їх інституційної складової зокрема радянською історіографією практично не піднімалася. Зі здобуттям незалежності з'явилася значна кількість досліджень з історії України, у яких особливий інтерес проявився і до подій 1920-х рр., що пояснювалося насамперед прагненням викрити сталінізм, суть тоталітарної влади, показати їх доктринальні та історичні витоки. Глибоке наукове дослідження цих проблем В. Даниленком, Г. Касьяновим, С. Кульчицьким стало гарантом незворотності позитивних змін у історичних дослідженнях [1]. У працях українських науковців досліджувалася і кадрова політика в Україні, яка здійснювалася під диктовку московського партійного центру [2]. Упродовж 1921–1923 рр. виникало чимало конфліктних ситуацій поміж УСРР і РСФРР, що було наслідком різного бачення статусу першої з них [3].

Мета дослідження полягає у вивченні стану і рівня взаємовідносин між РСФРР і УСРР у зазначений період на інституційному рівні.

У процесі дослідження важливо враховувати увесь комплекс умов та чинників, що впливали на характер цих взаємовідносин. Інституційні відносини включають в себе упорядкування стосунків між суб'єктами з метою надання їм стійкого характеру, для чого і створюються відповідні організаційні структури.

Двостороння структура управління – регулярні угоди, при унітарному управлінні, відносини між учасниками договору цього періоду врегульовувалися безпосередніми командами і наказами із Москви. Відносини між РСФРР і УСРР пройшли у своєму розвитку від незалежних республік до формально незалежних і утворення унітарної держави – СРСР, з політичним і економічним домінуванням РСФРР.

Періодизація встановлення відносин між РСФРР і УСРР виражалася у наступних формах: 1) 1 червня 1919 р. – встановлювалася форма військового союзу на період громадянської війни і іноземної інтервенції; 2) 28 грудня 1920 р. – підписувався господарський союз на період господарської розрухи; 3) 30 грудня 1922 р. – укладено політичний союз, що призвів до утворення СРСР. Алгоритм відносин, нав'язаний більшовицькою Росією Україні силою військової інтервенції та оманливими союзами, призвів останню до втрати незалежності, набутої в ході українських національно-визвольних змагань.

СРСР став заключним етапом розвитку форм співробітництва, який набув характеру військово-господарського і політичного об'єднання народів у єдину багатонаціональну радянську державу. "Союз Республік, створений на засадах рівності і добровільності, являвся першим досвідом пролетаріату в справі врегулювання міжнародних взаємовідносин незалежних країн і першим кроком до створення майбутньої всесвітньої Радянської республіки праці", – підкреслювалося в резолюції XII з'їзду із національного питання [4, с. 654].

Верховним принципом побудови СРСР була обрана така форма об'єднання, яка максимально сприяла б швидкому здійсненню мети пролетарської революції. Тільки в союзному об'єднанні бачили можливість забезпечити максимальну внутрішню і зовнішню міць союзу, прискорити його перехід від капіталістичного ладу до соціалістичного.

Незалежні радянські республіки, хоча формально й мали статус "самостійних" держав, були тісно пов'язані між собою, причому роль центру відігравала Російська Федерація, навколо якої гуртувалися усі інші республіки. Прагнення до об'єднання зумовлювалося економічними зв'язками між республіками, що складалися упродовж тривалого часу, однаковою політичною структурою, а також активною об'єднавчою політикою безмежно зацентралізованої правлячої більшовицької партії, у структурі якої керівні комітети партії у національних республіках, хоча і називалися центральними, як, наприклад, ЦК КП(б)У, насправді користувалися не більшими правами, ніж обласні або губернські парткоми в РСФРР, і тому змушені були підпорядковуватися рішенням ЦК РКП(б). Республіки формально розцінювали ці зв'язки як федеративні.

Однією із перших партійних організацій, створених у національних радянських республіках у складі єдиної Російської комуністичної партії, була Комуністична партія України. Перший з'їзд КП(б)У, який завершив процес об'єднання більшовиків України в республіканську партійну організацію, відбувся у Москві, оскільки територія радянської України була окупована австро-німецькими військами.

Головним питанням з'їзду було створення Комуністичної партії України як складової частини РКП(б). Розглянувши питання взаємовідносин УСРР і РСФРР, з'їзд вказав на необхідність боротьби за революційне об'єднання радянської України із радянською Росією [5, с. 11]. Зауважувалося, що, беручи активну участь в організації повстання в Україні, партія не повинна випускати з уваги небезпеку надання цьому рухові не класового, а національного характеру [5, с. 17]. Комуністична

партія мала домагатися провідного становища в усіх революційних органах взагалі, і органах повстання особливо, і усувати у них усі національні елементи.

У питанні відносин України і Росії з'їзд вказував на економічний зв'язок між ними. Підкреслювалося, що відокремлення України від Росії в силу міжнародної обстановки має характер тимчасової окупації, ідея "самостійності" України, під ширмою якої німецькі імперіалісти загарбували і поневолювали Україну, остаточно дискредитована в широких народних масах, повстання в Україні розгортається під лозунгом відновлення революційного возз'єднання України з Росією. І з'їзд КПУ вважав, що завданням Комуністичної партії в Україні була боротьба за революційне об'єднання України із Росією на засадах пролетарського централізму в межах РСФРР, на шляху до утворення всесвітньої пролетарської комуні [5, с. 20].

Враховуючи недостатність в минулому пов'язаності української частини партії із центром, з'їзд постановив об'єднати партійні комуністичні організації України в автономну, у місцевих питаннях, Комуністичну партію України зі своїм центральним комітетом і своїми з'їздами, але яка входила б у єдину Російську комуністичну партію із підпорядкуванням у загальнополітичних програмних питаннях ЦК РКП. ЦК КПУ доручалося, за погодженням із ЦК РКП, виробити на основі загального статуту РКП статут КПУ [5, с. 23]. Рівноправність КП(б)У з РКП(б) означала б цілковиту рівноправність України із Росією, самостійність України, що в принципі не могло допустити московське партійне керівництво. Для допомоги із Росії партійним організаціям в Україні, ЦК КПУ організувало в Росії закордонне бюро КПУ, яке вело і об'єднувало усю роботу КПУ в РСФРР.

Назва партії (КПУ), назва центрального органу (ЦК КПУ), центральний друкований орган ("Комуніст") і з'їзд (І з'їзд КП(б)У) були аналогами російського. Цементуюча сила КПРС і її силове поле утримували СРСР у єдності до того часу, доки не розпочалися процеси демократизації, багатопартійності, які підірвали міць цієї партії, в результаті чого зникло силове поле, закладене у 20-х рр. ХХ ст., що й призвело до розпаду СРСР [6, с. 157].

У 1919 р. більшовицька влада у черговий раз розпочала свій наступ на Україну. Побудова комунізму тут здійснювалася прискореними темпами. Урядові та партійні структури УСРР були лише продовженням російських. Керівництво Україною здійснювали більшовики, які були далеко не українцями за національністю і скеровувалися вони із Москви. Уряд УСРР визнавався обласним управлінським органом компартійного центру. Про це відверто говорив Х. Раковський, який з кінця січня 1919 р., за дорученням голови РНК РСФРР В. Леніна, його очолював. У написаному власноруч Х. Раковським проекті постанови українського уряду зазначалося: "Тимчасовий робітничо-селянський уряд України створений за постановою ЦК РКП, являється його органом і проводить усі розпорядження і накази ЦК РКП безумовно". Використання "української назви" радянського уряду Х. Раковський вважав необхідністю "для збереження в таємниці того факту, що Тимчасовий уряд є орган ЦК РКП" [7, с. 76].

На III з'їзді КП(б)У, що проходив уже в Харкові у березні 1919 р., у питанні про вироблення Конституції УСРР з'їзд визнав за необхідне прийняти загалом і в цілому Конституцію РСФРР, допускаючи у ній зміни, залежно від місцевих умов [5, с. 43]. Економічні та господарські органи України також ставали підконтрольними Москві. Керівництво Української ради народного господарства (далі – УРНГ) призначалося Кремлем. До березня 1919 р. роботою УРНГ, що здійснювала управління промисловістю, керувала надіслана із Москви тимчасова комісія Всеросійської ради народного господарства (далі – ВРНГ), яка ініціювала формальне закріплення за УРНГ статусу обласного органу ВРНГ, що розміщувалася у Москві [8, с. 19].

У листі до В. Леніна, датованому лютим 1920 р., Г. П'ятаков і А. Бубнов висловлювали підтримку політиці ЦК РКП, яка полягала у визнанні того, що Україна не повинна мати сильного комуністичного центру – ні радянського, ні партійного. В Україні до влади не повинні були допускатися більш-менш самостійні політики, пов'язані із українським революційним рухом [9, арк. 1].

На засіданні 20 березня 1919 р. піднято питання про відносини РКП(б) із національними партійними організаціями. Визнавалося, що на той час Україна, Латвія, Литва, Білорусія існують, як особливі радянські республіки. Пояснювалося це тим, що так можна було розв'язати питання про форми державного існування. Але це не означало, що РКП повинна, у свою чергу, організуватися на основі федерації самостійних комуністичних партій з єдиним Центральним Комітетом. Більшовики на з'їзді ратували за суворий партійний централізм і сувору партійну дисципліну [10, с. 106].

Принцип побудови відносин усередині правлячої партії ставав жорстко централізованим. У постанові VIII з'їзду РКП(б) чітко прописувалася необхідність існування єдиної централізованої Комуністичної партії із єдиним Центральним Комітетом, що керував усією роботою партії в усіх частинах РСФРР (такими частинами вважали і договірні республіки. Принаймні так розглядали їх місцеві комуністичні партії). Усі рішення РКП та її керівних установ були безумовно обов'язковими

для всіх частин партії, незалежно від національного складу. ЦК українських, литовських, латвійських і білоруських комуністів наділялися правами обласних комітетів партії і були цілком підпорядкованими ЦК РКП [10, с. 425].

Після підписання договору від 1 червня 1919 р. про об'єднання діяльності РСФРР і УСРР і до остаточного оформлення їх взаємовідносин, усі декрети і постанови УСРР, що стосувалися органів влади і підвідомчих установ, пов'язаних із зазначеною угодою, як військових справ, ВРНГ, продовольства, працсоцзабезу, шляхів сполучення, пошти й телеграфу, фінансів скасовувалися і замінювалися декретами РСФРР. Останні набували чинності і підлягали негайному виконанню [11, с. 10].

Крім інтересів оборони, тісний союз УСРР із радянською Росією більшовицьке керівництво пояснювало ще низкою причин, які впливали з їх спільної історичної долі. Вони були пов'язані близькістю мови, змішаністю населення, спільним економічним життям. Цілковите відокремлення цих двох радянських держав вважали тільки штучним процесом. Повне державне відособлення України неминуче призвело б, на їх думку, до внутрішньої національної боротьби в Україні і до посилення економічної розрухи обох республік. Першим об'єднанням між Україною і Росією, було об'єднання військових комісаріатів. Стосовно військово-стратегічних питань, то командував усіма збройними силами в Україні підпорядковувався безпосередньо головнокомандувачу усіма збройними силами РСФРР і керувався його директивами, скеровуючи діяльність військ, що перебували у його підпорядкуванні для досягнення поставлених перед ними оперативних завдань усіма способами, які він визнавав необхідними й відповідними, залежно від стратегічної обстановки [12, с. 105–106].

Спробою захистити певною мірою суверенні права республік було введення представництва договірних республік у вищих органах влади РСФРР. Так, у роботі IX і X Всеросійських з'їздів Рад відповідно у грудні 1921 р. і в грудні 1922 р. брали участь представники інших республік. До складу всеросійського ЦВК уже в червні 1920 р. було включено 30 членів від України. Відповідно до союзного договору між РСФРР і УСРР у грудні 1920 р. створено повноважне представництво УСРР в РСФРР – орган радянської України, на який покладалося здійснення систематичних зв'язків та обміну інформацією між двома республіками в оборонній, господарській та інших галузях. Спочатку існувало два представницькі органи УСРР в РСФРР: Українська дипломатична місія, а з 23 жовтня 1921 р. – повноважне представництво УСРР в РСФРР і повноважне представництво УСРР у справах господарського будівництва при уряді РСФРР, засноване 14 вересня 1921 р. [13, арк. 4].

Функції, виконувані повноважним представництвом УСРР в РСФРР, зводилися до наступного: участь у вирішенні питань взаємовідносин УСРР і РСФРР та з іншими радянськими республіками, проведення при особистій участі повноважного представника у центральних законодавчих і відомчих органах різноманітних клопотань і питань, які порушувалися українськими державними органами; участь у законодавчій роботі при проведенні загальносоюзного значення, розгляд загальносоюзних фінансових питань, інформування уряду УСРР і запити в представництва в урядові і відомчі органи УСРР для інформування повпредства. Повноважне представництво УСРР у справах господарського будівництва при уряді РСФРР створювалося з метою погодження господарських планів УСРР і РСФРР і врегулювання господарських відносин між наркоматами вищезазначених республік. У 1922 р. повноважне представництво УСРР в справах господарського будівництва при робітничо-селянському уряді РСФРР об'єднане із повноважним представництвом УСРР в РСФРР, а у січні 1924 р. посада повноважного представника УСРР у справах господарського будівництва скасовувалася і справи передавалися постійному представництву УСРР при уряді СРСР.

Повноважне представництво УСРР було складовою робочою частиною союзних органів, через яке проходили всі проекти і заходи уряду, що мали загальносоюзне значення або безпосередньо стосувалися України. Апарат повпредства поділявся на шість відділів: секретаріат, дипломатична частина, планове бюро, інформаційне бюро та управління справами повпредства. Зі створенням СРСР, повпредство УСРР в РСФРР реорганізовано у представництво при уряді СРСР. У 1923 р. проведено зміни в апараті представництва УСРР при уряді СРСР. Апарат представництва поділявся уже на п'ять відділів. До раніше існуючих додавалися ще юридичне бюро, інформаційний відділ та управління справами. Згідно із "Положенням про Постійне представництво УСРР при уряді СРСР", затвердженим 2 січня 1924 р. постановою ВУЦВК і РНК УСРР, представництво УСРР при уряді СРСР було реорганізоване й перейменоване. 14 лютого 1925 р., згідно із постановою РНК УСРР "Про штати Постійного представництва УСРР в уряді СРСР", відбулися зміни в організаційно-структурній будові апарату представництва. До складу апарату цього органу ввійшли уповноважені з окремих галузей господарства та управління. Його апарат, згідно із постановою РНК УСРР від 14 лютого 1925 р., набирав такого вигляду: на чолі – постійний представник і два заступника постпреда із визначеними уже функціями і три відділи – економічно-правове бюро,

секретаріат і адміністративно-господарська частина. У 1931 р. постійне представництво УСРР при уряді СРСР перетворено на постпредство РНК УСРР при РНК СРСР. Проте це не розв'язувало цілковито проблеми захисту суверенітету національних республік. Вони так і не здобули повноцінного і рівного представництва в органах влади, де вирішувалися справи, що безпосередньо їх стосувалися. Після створення СРСР при ЦВК утворюються загальносоюзні та об'єднані народні комісаріати. Із компетенції республік вилучалися і передавалися у повне союзне підпорядкування комісаріати: військових і морських справ, зовнішніх відносин, шляхів сполучення, пошт і телеграфу. При усіх РНК республік необхідно було створити інститут уповноважених окремих наркоматів. Даючи лише загальні директиви відповідним наркоматам окремих республік і спостерігаючи за їх виконанням, директивні союзні наркомати не повинні були опікуватися діяльністю наркоматів окремих республік, і не повинні були безпосередньо втручатися у їх діяльність [14, арк. 48–50].

Розпорядження загальносоюзного народного комісаріату проводилися через відповідного уповноваженого. У випадку безпосереднього розпорядження загальносоюзного народного комісаріату своїм місцевим органам, одночасно про це повідомлявся уповноважений цього наркомату. Уповноважені загальносоюзних наркоматів відкликалися відповідними наркоматами СРСР за погодженням із президіями ЦВК союзних республік. Уповноважені входили у РНК союзних республік із правом дорадчого голосу, інформували їх про діяльність загальносоюзного наркомату і надавали звіт про свою діяльність як РНК СРСР, так і президії ЦВК СРСР. За свою діяльність уповноважені відповідали перед загальносоюзними наркоматами. Об'єднані наркомати СРСР являлися виконавчими органами СРСР для керівництва дорученими ним галузями державного управління. На чолі народних комісаріатів союзних республік стояли наркоми, призначені ЦВК союзних республік [14, арк. 50–55]. Результатом спадку минулого слід вважати прагнення деяких відомств РСФРР підпорядкувати собі самостійні комісаріати автономних республік і продовжити роботу по ліквідації останніх.

Організація промисловості на початку 1920-х рр. вважалася перехідною формою. Робітнича держава націоналізувала капіталістичні трести, поповнивши їх окремими підприємствами тієї ж галузі промисловості, і за типом цих трестів об'єднала підприємства нетрестованих при капіталізмі галузей промисловості. Це перетворило промисловість республік у низку могутніх вертикальних об'єднань, господарськи ізольованих одне від одного і пов'язаних із ВРНГ. Організаційне завдання полягало у тому, щоб, зберігаючи й розвиваючи вертикальний централізм по лінії главків, поєднувати його із горизонтальним підпорядкуванням підприємств по лінії господарських районів, де підприємства різних галузей промисловості і різного господарського значення використовували аналогічні джерела місцевої сировини, транспортні засоби, робочу силу тощо [5, с. 78].

У рішеннях V конференції КП(б)У висувалося завдання зміцнення економічного союзу УСРР із РСФРР [5, с. 90]. Конференція закликала до єдності господарства усіх частин федерації. Мала бути цілковита узгодженість використання матеріальних ресурсів із загальними планами федеративного центру, що вважалася провідною основою для розвитку господарських органів України, які виконували частину загальної роботи із відбудови господарства радянських республік. Збереження принципів єдності матеріальних фондів усієї федерації і принципів централізованого керівництва економічним життям не повинно було створювати формальних перешкод до використання місцевих ресурсів в авансованому порядку із наступною звітністю. Існування України як господарської одиниці мало лягти в основу всієї спільної її роботи з іншими частинами федерації, але в той же час розвиток тих чи інших галузей господарства в Україні мав відбуватися у рамках загального господарського плану федерації на основах раціонального використання сировини й палива у районах їх розташування або у районах, де можуть бути досягнуті найбільші виробничі результати. За РНК УСРР повинна бути забезпечена активна роль у виробленні господарського плану як УСРР, так і всієї федерації.

8 березня 1923 р. постановою ВЦВК і РНК створено головний концесійний комітет при РНК, в якому підкреслювалося, що він здійснює загальне керівництво усією справою допущення іноземного капіталу до промислової, торгівельної та іншої господарської діяльності на території РСФРР та інших союзних з нею республік [15, с. 3]. Це означало, що головний концесійний комітет брав на себе повноваження розпоряджатися багатствами усіх республік, природними ресурсами України. Функції союзного будівництва надавалися російському ЦВК, в складі якого не були присутні представники від республік.

Створювався умови, коли російським центральним органам було надано більше прав, ніж вони мали до прийняття союзної Конституції. Склалася ситуація, коли республіки, що входили до складу союзу, втрачали деякі свої повноваження, їх суверенітет обмежувався, натомість центральні органи влади РСФРР свої функції примножили і розширили. "Не можна назвати жодного кроку, який могла б зробити національна республіка. Повітовий виконком більше знає свої права, ніж національна

республіка. Я заявляю, що союзне будівництво пішло невірним шляхом", – наголошував з трибуни XII з'їзду Х. Раковський [4, с. 581]. "Жодна республіка не повинна бути в привілейованому становищі", – наполягав грузинський комуніст Цицнадзе на цьому ж з'їзді [4, с. 585].

Отже, у питанні державного будівництва більшовики демонстрували розрив між теоретичними постулатами й практикою. Увесь період 1920-х рр. у відносинах між Росією і Україною характеризувався явними протиріччями. Це було наслідком, з одного боку, прогресивного процесу партійно-бюрократичної централізації, з іншого – збільшення чисельності національно-територіальних утворень, зростанням їх формального статусу. Ідеологічні пріоритети правлячої партії призводили на практиці до тотальної уніфікації політичного курсу, що нівелював національні особливості й специфіку різних регіонів. Причому, на початковому етапі розвитку радянської багатонаціональної держави ця специфіка ще певним чином враховувалася. Однак, в міру посилення темпів соціалістичного будівництва усе це стало суперечити втіленню у життя "генеральної лінії партії".

Список використаних джерел

1. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К.: Либідь, 1991. – 344 с.
2. Дорошко М. С. Формування в Україні більшовицької партійно-державної номенклатури в 20-ті роки / М. С. Дорошко, В. Ф. Колесник // Український історичний журнал. – 1993. – № 9. – С. 40–51.
3. Єфіменко Г. Так звана незалежність так званих республік / Г. Єфіменко. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/History/65137>.
4. Протоколы и стенографические отчеты съездов и конференций Коммунистической партии Советского союза. Двенадцатый съезд РКП(б). 17–25 апреля 1923 г. Стенографический отчет. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1968. – 904 с.
5. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: у двох томах. Том перший. 1918–1941. – К.: Ордена Трудового Червоного прапора видавництво політичної літератури України, 1976. – 1007 с.
6. Шпорлюк Р. Імперія та нації / [Пер. з англ.] / Р. Шпорлюк. – К.: Дух і Літера, 2000. – 354 с.
7. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928) / С. Кульчицький. – К.: Основи, 1996. – 396 с.
8. Єфіменко В. Створення Повноваженого представництва УСРР в РСФРР / В. Єфіменко // Проблеми історії України: факти. Судження. Пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – № 19. – С. 16–33.
9. ЦДАГО України, ф. 57, оп. 2, спр. 404, арк. 1.
10. Протоколы и стенографические отчеты съездов и конференций Коммунистической партии Советского Союза. Восьмой съезд РКП(б). Март 1919 г. Протоколы. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – 602 с.
11. Збірник узаконень і розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету. – 1919–1920. – 26 грудня – 10 лютого. – Ч. 1. – С. 10.
12. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства. – 18 марта 1921. – № 18. – С. 105–106.
13. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 296, 41 арк.
14. Там само, 20, спр. 985, 77 арк.
15. Правда. – 11 березня 1923. – С. 3.

Влада Сокирская

РОССИЙСКО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В 20-Х ГГ. XX В.: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Исследуется институциональная составляющая российско-украинских отношений 20-х годов прошлого века. Отношения между РСФСР и УССР прошли в своем развитии от независимых республик к формально независимым и созданию унитарного государства – СССР, с политическим и экономическим доминированием РСФСР. Алгоритм отношений, навязанный большевистской Россией Украине силой военной интервенции и обманчивыми союзами, привел последнюю к потере независимости, приобретенной в ходе украинской национально-освободительной борьбы. Стремление России к объединению всех независимых республик под своим главенством осуществлялось активной объединительной политикой безгранично централизованной правящей большевистской партии, объяснялось одинаковой политической структурой и экономическими связями между республиками, сложившимся в течение длительного периода времени.

Ключевые слова: российско-украинские отношения, РКП (б), КП(б)У, народный комиссариат, полномочное представительство.

Vlada Sokyrska

**RUSSIAN-UKRAINIAN RELATIONS IN THE 20S XX CENTURY:
INSTITUTIONAL ASPECTS**

We investigate the institutional component of Russian-Ukrainian relations in the 20's of last century. The relationship between the RSFSR and USSR has evolved from independent republic to formally independent and the formation of a unitary state – the USSR, the political and economic dominance of the RSFSR. Algorithm relations imposed by Russian Bolshevizm to Ukraine military intervention force and misleading unions led the latter to loss of independence, acquired in the Ukrainian national liberation struggle. Desire to unite all independent republics under its auspices carried an active policy of unifying infinitely zatsentralizovanoyi ruling Bolshevik Party, due to the same political structure and economic ties between the republics, which consisted in a long time.

Key words: Russian-Ukrainian relations, RCP(b), CP(b)U, the People's Commissariat, authorized representation.

УДК 94: 331.582 (– 161.2)(430)(436)“1945/1950”

Олена Подоб'єд

**ФАХОВЕ НАВЧАННЯ ТА ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ДІПІ ТАБОРАХ
ЗАХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ Й АВСТРІЇ У 1945–1950 РР.**

У статті проаналізовано систему фахового навчання та перекваліфікації українців у таборах переміщених осіб Західної Німеччини й Австрії у 1945–1950 рр. З'ясовано причини створення фахових шкіл і курсів, проаналізовано динаміку їх функціонування. Визначено форми навчання, за рахунок яких здійснювалася підготовка фахівців, тривалість навчального процесу. З'ясовано, що найбільшою популярністю користувалися курси водіїв, городницько-садівничі, електротехнічні й автомеханічні.

Ключові слова: ДіПі табори, фахові школи, фахові курси, Західна Німеччина, Австрія.

Актуальність роботи полягає у тому, що тривалий час проблема життя й діяльності українських переміщених осіб, що упродовж 1939–1945 рр. опинилися на території Німеччини й Австрії залишалася поза увагою дослідників, або подавалася радянською історіографією у викривленому вигляді. Сьогодні постала потреба неупереджено дослідити “українську планету “ДіПі”, зокрема шляхи підготовки українських таборян до умов проживання в інших державах – здобуття певної кваліфікації чи перекваліфікації.

Наукова новизна публікації полягає в тому, що у ній на основі об'єктивного і комплексного підходу проаналізовано історію створення та функціонування у таборах переміщених осіб Західної Німеччини й Австрії української мережі фахових шкіл і курсів.

Об'єкт дослідження становить український культурний процес поза межами України у 1945–1950 рр.

Предметом дослідження є становлення та функціонування української системи освіти у ДіПі таборах Західної Німеччини й Австрії у 1945–1950 рр.

Автор ставить за мету на основі комплексного аналізу джерел і літератури дослідити фахове навчання та перекваліфікацію українців у таборах переміщених осіб Західної Німеччини й Австрії у 1945–1950 рр.

Для реалізації мети були поставлені наступні завдання: розкрити причини створення фахових шкіл і курсів, динаміку їх функціонування; з'ясувати форми навчання, на яких здійснювалася підготовка фахівців, а також тривалість навчального процесу; визначити перелік популярних спеціальностей.

Основу джерельної бази складають матеріали періодики, спогади учасників подій – Р. Волчука [8], І. Зельської [3], С. Іжика [11], І. Кедрина [21], Д. Нитченка [12] та М. Суховерського [17], підручники та посібники з різних галузей знань, видані у повоєнні роки у Німеччині й Австрії.

Певні аспекти досліджуваної проблеми перебували у полі зору переважно українських закордонних істориків. Так, першу спробу усебічно дослідити життя й діяльність українців у ДіПі (від англ. “displaced persons” (“DP”) – “переміщені особи”) таборах здійснив у 1970-х рр. В. Маруняк [1]. Окремі аспекти проблеми порушували у своїх працях В. Ісаїв [19] та С. Рудик [20].

Незважаючи на те, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже аналізувалися науковцями, варто зауважити, що на сьогодні зазначена проблема ще не стала предметом окремого наукового дослідження.